

HADITH

Uluslararası Hadis Araştırmaları Dergisi
International Journal of Hadith Researches
المجلة الدولية لأبحاث الحديث

Aralık / December / ديسمبر / 2022, 9: 264-275

Ahmed Hayrân el-Hasenî. Ana Hatlarıyla Hadis Usûlü el-Evrâku'l Muğniye 'an Şurûhi'l-Beykûniyye. Çev. Faruk Uslu (İstanbul: Muallim Neşriyat, 2017)

Ahmed Hayrân el-Hasenî. Outlines of The Ḥadīth Method in al-Awrāḳu l-Mughniyah 'an Shurūḥil l-Baykūniyyah. Trans. Faruk Uslu (Istanbul: Muallim Puplication, 2017).

احمد حيران الحسني. أصول الحديث مع خطوطه الرئيسية: الأوراق المغنية عن الشروح البيقوني.
مترجم فاروق أوسلو (اسطنبول: منشورات المعلم، 2017)

Zeliha Beyza Taş

Doktora Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, Gaziantep/Türkiye
Ph.D. Student, Gaziantep University, Faculty of Theology, Department of Hadith, Gaziantep/Türkiye
zelihabeyzatas@gmail.com

ORCID: orcid.org/0000-0002-5395-0566

Makale Bilgisi | Article Information

Makalenin Türü | Article Type: Kitap İncelemesi / Book Review

Geliş Tarihi | Received Date: 30.10.2022

Kabul Tarihi | Accepted Date: 22.07.2022

Yayın Tarihi | Published Date: 31.12.2022

Yayın Sezonu | Pub. Date Season: Aralık / December

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7496384>

Atıf/Citation / اقتباس : Taş, Zeliha Beyza. "Ahmed Hayrân el-Hasenî. Ana Hatlarıyla Hadis Usûlü el-Evrâku'l Muğniye 'an Şurûhi'l-Beykûniyye. Çev. Faruk Uslu (İstanbul: Muallim Neşriyat, 2017)." *HADITH* 9 (Aralık 2022), 264-275. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7496384>.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. /It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. (Zeliha Beyza Taş)

Yayıncı/Published by: Veysel Özdemir.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. / This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected. / انتحال: تم فحص البحث بواسطة برنامج لأجل السرقة العلمية فلم يتم إيجاد أي سرقة علمية.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır / This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

web: <http://dergipark.gov.tr/hadith> | mail: hadith.researches@gmail.com

Book Review

**Outlines of The Ḥadīth Method in al-Awrāḳu l-Mughniyah ‘an Shurūḥil l-Bayḳūniyyah
Ahmed Hayrān el-Hasenī. Trans. Faruk Uslu (Istanbul: Muallim Puplication, 2017).**

Ḥadīth terms have an important place in the science of ḥadīth. A researcher interested in ḥadīth must know the methods/rules and terms related to this field. Thus, s/he can distinguish the authentic, good and weak ḥadīths from each other and have information about the narrators. “al-Manḍūmatu’l-Bayḳūniyyah” is a pamphlet written in a poetic style and has been analysed with reference to other works on ḥadīth methodology and ḥadīth terms. Being in verse and easy to memorize, it has been memorized by many scholars. This pamphlet consists of thirty-four couplets with annotations written in the margins. One of the commentaries on this pamphlet has been translated into Turkish by Faruk Uslu. Aḥmad Ḥayrān al-Ḥasanī stated in the preface of his book that “al-Manḍūmatu’l-Bayḳūniyyah” is easy to understand and to memorize, so that the anyone interested in this field science can comprehend the terminology of ḥadīth and understand the general rules and principles of this science.

Keywords:

Ḥadīth, Term, Couplet, Verse, Commentary.

مراجعة كتاب

احمد حيران الحسني. أصول الحديث مع خطوطه الرئيسية: الأوراق المغنية عن الشروح البيقوني.

مترجم فاروق أوصلو (اسطنبول: منشورات المعلم، 2017)

تحتل مصطلحات الحديث مكانة مهمة في علم الحديث يجب أن يعرف طالب العلوم الأساليب القواعد والمصطلحات المتعلقة بمجال تخصصه وبذلك يستطيع تمييز الأحاديث الصحيحة والجيدة والضعيفة عن بعضها البعض والحصول على معلومات عن الرواة "منظومة البيقوني" هو أحد الأعمال المفيدة المكتوبة في مجال منهجية الحديث ومصطلحاته وقد حفظه كثير من أهل العلم لآياته وسهولة حفظه يتكون هذا العمل من أربعة وثلاثين مقطعاً تمت كتابة العديد من التعليقات التوضيحية والشروح على العمل أحد التعليقات المكتوبة على العمل المسمى "منظومة البيقوني" هو هذا العمل الذي ترجمه فاروق أوصلو ، بقلم أحمد حيران الحسني. ذكر أحمد حيران الحسني في مقدمة العمل أنه علق على هذا العمل المسمى "منظومة البيقوني" وهو سهل الفهم والحفظ ، حتى يتمكن الباحث من فهم مصطلحات الحدي وفهم القواعد والمبادئ العامة لهذا العلم.

الكلمات المفتاحية:

الحديث، اصطلاح، مقطع، آية، شرح

Kitap İncelemesi

Ahmed Hayrân el-Hasenî. Ana Hatlarıyla Hadis Usûlü el-Evrâku'l Muğniye 'an Şurûhi'l-Beykûniyye. Çev. Faruk Uslu (İstanbul: Muallim Neşriyat, 2017).

Zeliha Beyza Taş

Hadis ilminde ıstılahlar önemli bir yer tutar. İlim talebesi bu ıstılahlar sayesinde hadislerin sahihini, hasenini ve zayıfını birbirinden ayırabilir ve râviler hakkında bilgi sahibi olabilir. Hadis ıstılahlarıyla ilgili kaleme alınan eserlerden biri de “*el-Manzûmetü'l-Beykûniyye*” isimli manzumedir. Eser otuz dört beyitten oluşmaktadır. Eser üzerine çok sayıda şerh ve hâşiye de yazılmıştır. “*el-Manzûmetü'l-Beykûniyye*” üzerine yapılan şerhlerden biri de Ahmed Hayran el-Hasenî'nin kaleme aldığı *el-Evrâku'l Muğniye 'an Şurûhi'l-Beykûniyye* isimli çalışmadır. İlgili şerh Faruk Uslu tarafından Türkçe'ye de tercüme edilmiştir. Ahmed Hayrân el-Hasenî eserin önsöz kısmında ilim yolcusunun hadis ıstılahlarını kavrayabilmesi ve bu ilmin genel kural ve kaidelerini anlayabilmesi amacıyla anlaması ve ezberlenmesi kolay olan “*el-Manzûmetü'l-Beykûniyye*” adlı eseri şerh ettiğini belirtmiştir.

Hadis Usûlü konusunda pek çok eser kaleme alınmıştır. Bu eserlerden biri de Ahmed Hayran el-Hasenî'nin şerh ettiği “*el-Manzûmetü'l-Beykûniyye*” adlı eserdir. Ahmed Hayran'ın şerhteki yöntemi şu şekildedir: Eserde önce “*el-Manzûmetü'l-Beykûniyye'nin*” Arapça otuz dört beytini vermiş, daha sonra her bir beyti ayrı ayrı açıklayan otuz dört bölüme ayırmıştır. Beyti verdikten sonra o beyitte geçen hadis ıstılahlarının sözlük ve terim anlamlarını açıklayıp o ıstılahla ilgili örnek vermiştir. Ardından bu ıstılahın hükmünü verip o alanda yazılmış eserlere yer vermiştir. Ahmed Hayran, şerhinde eserde zikrolunmayan diğer bazı ıstılahları da açıkladığından dolayı kitabına “*Beykûniyye'nin şerhlerine ihtiyaç bırakmayan sayfalar*” anlamında “*el-Evrâku'l-muğniye'an şurûhi'l-Beykûniyye*” ismini vermiştir. Eserinde önsözü bulunmakla birlikte giriş, sonuç ve kaynakça bölümü bulunmamaktadır. Ahmed Hayrân, önsözde şerhi kaleme alma sebebinden ve şerhte kullandığı metottan bahsetmiştir. Eser diğer kitaplardan farklı olarak bölümlere değil beyitlere ayrılmıştır.

“*Allah'a hamd ve gönderilen peygamberin en hayırlısı Hz. Muhammed'e salât ederek başlarım*” başlıklı birinci beyitte yazar diğer âlimler gibi kitabına salât, selâm ve hamd ifadeleri ile başlamıştır. Ahmed Hayran el-Hasenî, “hamd” kelimesinin sözlük ve terim anlamını birlikte vermiştir. Yazar, hamd kavramını Allah'a özgü olarak Allah'ın (c.c.) kendisine veya bir başkasına nimet vermesi sebebiyle O'na gösterilen sevgi ve bağlılık olarak tanımlamıştır. Beyitte Hz. Peygamber'e *salât* edildiği ifadesi kullanılmasına rağmen *selâm* ifadesi zikredilmemiştir bunun sebebi ise şöyle açıklanmıştır: *Selâm* ile *salât* kavramları birbirine bağlı kavramlardır bu yüzden herhangi biri zikredilmezse bir sorun olmaz.

“Bunlar sayılı olan hadis kısımlarından bazılarıdır ki, her biri tarifi ile birlikte gelmiştir” başlıklı ikinci beyitte el-Hasenî, “hadis” kelimesinin sözlük ve terim anlamını verdikten sonra hadis yerine “eser” ve “haber” kavramlarının da kullanılabildiğini, hadislerin “sened/isnâd” ve “metin” şeklinde iki bölümden oluştuğunu belirtmiştir. Hadis ilmi “Rivâyetü’l-Hadis ve Dirâyetü’l-Hadis” olmak üzere iki kısma ayrılır. Eserde esas olarak Dirâyetü’l-Hadis ilmi konu edilmiştir.

“Birinci kısım “sahih” dir ki; senedi muttasıldır (râvi zincirinde bir kopukluk yoktur). Kendisinde şazlık ve illet bulunmaz”“Onu adâlet ve zabtında kendisine güvenilen âdil ve zabıt râviler, kendileri gibi olan râvilerden naklederler” başlıklı üçüncü ve dördüncü beyitlerinde yazarımız, kabul ve red açısından hadisin kısımlarının en üstünü olan “sahih hadis” konusuna yer vermiştir. Müellif, “Sahih Hadis” tarifini verdikten sonra bir sahih hadis örneği verip bu konuda yazılmış eser örneklerini zikretmiştir. Müellif bir hadisin sahih sayılabilmesi ve onunla amel edilebilmesi için dört şartın bulunması gerektiğini Buhârî’nin “Sahih” adlı eserinde geçen bir rivayet üzerinde göstermiştir. “Buhârî der ki; Bize Abdullah bin Yusuf anlattı ve şöyle dedi: Bize Mâlik, İbn Şihâb’dan o Muhammed bin Cübeyr bin Mut’im’den o da babasından nakletmiştir ki; O şöyle demiştir. “Allah Rasûlü’nü akşam namazında Tûr Sûresi’ni okurken işittim.”(Buhârî, “Sıfatü’s-Salât” 17, No. 2403) Bu hadis-i şerif sahihtir. Çünkü rivayetin senedi muttasıl yani senedin râvilerinin her biri hocasından işitmiştir. Rivayetin geneline bakıldığında gizli bir kusur/illet bulunmamaktadır. Kendisinden daha güçlü bir rivayetin kendisine muarazası/çelişki olmadığından şaz değil ve râvilerin tamamı adâlet ve zabt şartlarını taşımaktadır. Yazarımız sahih hadisin bulunduğu yerler olarak da Buhârî ve Müslim’in “Sahih” adlı eserleri ile Elbânî’ye (öl. 1999) ait “es-Silsiletü’s-sahîha” adlı eserleri zikretmiştir.

“Hasen hadis geliş yolları bilinen, râvileri adâlet ve zapt konusunda sahîh kadar meşhur olmayan hadistir” başlıklı beşinci beyitte Ahmed Hayran, makbul hadisin ikinci kısmı olan “hasen hadis” konusuna yer vermiştir. Müellifin yazmış olduğu beyitte dikkat çeken husus ise hasen hadisin tanımını verirken son dönem hadis âlimlerinden farklı olarak “sahih hadisin râvileri gibi tam zabt vasfı ile meşhur olmamışlardır” şeklinde bir tarif sunmasıdır. Biz biliyoruz ki hadis ehli “hasen hadisi” şöyle tarif etmişlerdir: “Senedi muttasıl, adalet vasfı tam fakat zabt yönü noksan olan râvinin, senedin başından sonuna kadar kendi gibi râvilerden naklettiği, kendisinde şazlık ve illet bulunmayan hadistir.” Müellif bu kısımda ayrıca Tirmizî’nin *hasen* kavramını ilk kullanan âlim olduğunu belirtmiştir. Yazarımız Hasen hadislerin kullanıldığı yerler olarak Tirmizî’nin “Sünenü’t-Tirmizî” ve Ebû Dâvûd’un “Sünen” adlı eserlerini zikretmiştir. Müellif makbul hadisleri *sahîh li zâtihi*, *sahîh li ğayrihi*, *hasen li zâtihi*, *hasen li ğayrihi* şeklinde dört merhaleye ayırarak makbul hadis eğer bir haber niteliği taşıyorsa tasdik edilmesi/onaylanması vaciptir fakat emir, nehiy gibi yükümlülük içeriyorsa o zaman kendisiyle amel edilmesi vaciptir şeklinde görüşlerini sunmuştur. Bilinmektedir ki bu hüküm hadis usûlü âlimlerinin çoğunun görüşüdür.

“Hasen derecesinden aşağı düşen her hadis zayıftır. Zayıfında kısımları çoktur” başlıklı altıncı beyitte müellif, makbul hadislerinin en düşüğü olan “zayıf hadis” tanımını yaptıktan sonra zayıf hadisin kullanıldığı eserleri zikretmiştir. İbn Hibban’ın (öl. 354/965) “Kitabu’d-du”afâ” ve ez-Zehbî’nin (öl.

748/1348) “Mîzânü'l-i”tidâl” adlı eserlerinde zayıf rivayetler mevcuttur. Yazarımız zayıf hadisin hükmü hususunda muhaddislerin ittifak ettiği hükmü benimseyerek amel edilmesinin caiz olmadığını fakat bazı şartları haiz olduğu takdirde amel edilebileceğini belirtmiştir.

“Nebi'ye izâfe edilen Merfû'dur. Tabî'ine izâfe edilen Maktu'dur” başlıklı yedinci beyitte yazar el-Hasenî, burada senedin kendisine ulaştığı kişiye itibarla hadisin kısımlarına başlamış olup ilk sırada “Hadis-i Kudsi” ye yer vermiştir. Müellif “Kudsi Hadis” in usûl kitaplarındaki klasik tanımını verdikten sonra el-Münâvî'nin (öl. 1031/1622) “el-İthâfâtü's-seniyye bi'l-ehâdisi'l-kudsiyye” adında bir eserini kudsi hadisler hakkında yazdığını belirtmiştir. Yazarımız ayrıca beyitte geçen “Merfû Hadis” ve “Maktu Hadis” ıstılahlarının da ayrı ayrı sözlük ve terim anlamlarını vermiştir. Hz. Peygamber'e (s.a.v.) izâfe edilen söz, fiil ve takrîrî konu alan merfû hadis hususunda müellif sözlü, fiilî ve takrîrî hadisin örneklerini vermiştir. Ayrıca pek çok usûl kitaplarında yer alan “Hükmen Merfû” kavramı ve hükmü üzerinde durmuştur. Tâbi'ine nispet edilen “Maktu Hadis” konusunda da yazarımız pek çok örnek verip söyleyene nispeti sahih olsa da kendisiyle amel edilemeyeceğini belirtmiştir. İbn Ebî Şeybe (öl. 235/849) ve Abdurrezzak b. Hemmâm'ın (öl. 211/826) “Musannef” adlı eserlerinde maktu hadis kullanıldığı belirtilmiştir. Burada dikkat çeken husus ise merfû ve maktu hadis arasında yer alan ve sahâbeye nispet edilen “mevkûf hadis” kavramına yer verilmemesidir.

“Müsned hadis; senedi, râviden Muhammed Mustafa'ya kadar bitişik/muttasıl olup kopukluk olmayandır” başlıklı sekizinci beyitte Ahmed Hayran, senedde aranan özellikler bakımından hadisin kısımlarına yer vermiştir. İlk olarak dayanmak manasına gelen “Müsned Hadis” konusu üzerinde duran yazarımız Hz. Peygamber'e kadar senedinde kopukluk olmayan hadis şeklinde bir tanım vermiştir. Ardından müellifimiz müsned hadisle ilgili olarak Buhârî'nin şu sözünü nakletmiştir: *Bize Abdullah bin Yusuf Mâlik'ten, o Ebû Ziyâd'dan, o A'rac'dan, o da Ebû Hureyre'den naklederek anlattı ki; Ebû Hureyre şöyle dedi: Resûlullah buyurdu ki: “Köpek sizden birinizin kabından içtiğinde onu yedi kez yıkasın.”*(Buhârî, “Vudû”, 32, No: 235).

“Her bir râvinin bizzat hadisi işitmesiyle isnadın sonuna kadar kopmadan giden hadis muttasıldır” başlıklı dokuzuncu beyitte yazarımız senedde aranan şartların ikincisi olan “muttasıl/ittisâl” kavramı üzerinde durmuştur. Hadisin isnadında aranan özellikleri özetleyecek olursak: Senedin başından sonuna kadar kopukluk olmayan hadis ister Hz. Peygamber'e ister sahâbîye ister de tâbi'ine ulaşsın “Muttasıl”dır. Muttasıl ve merfû özellikleri bir araya gelince o zaman hadis “Müsned” dir.

“Müselsel hakkında deki; o “vallahi râvi bana haber verdi” gibi şekillerle gelen hadistir” “Yine, “o hadisi bana ayakta anlattı” veya “o hadisi bana anlattıktan sonra tebessüm etti” ifadeleri de böyledir” başlıklı onuncu ve on birinci beyitte müellifimiz, müselsel kelimesinin sözlük ve terim anlamlarını verdikten sonra müselsel hadisin hükmünü vermiştir. Birbirine geçmiş demir halkalardan oluşan zincir manasına gelen müselsel terim olarak Her bir râvinin hadisi nakletme şekli veya özelliklerinin aynı olmasıdır. Müselsel sözlü, fiili ve vasfî olabilir. Hadisin teselsül yapması ile sahih olması arasında bir alaka yoktur yani hadis müselsel olmasa da rivayetin aslı sahih olsa da noksanlık veya zayıflıktan kurtulma ihtimali çok azdır. Müselsel hadisin bulunduğu yerler olarak yazar Suyûtî'nin (öl. 911/1505) “el-Müselselâtü'l-

kübrâ” ve Muhammed Abdülbâkî'nin (öl. 1364/1945) “*el-Menâhilü's-silsile fi'l-ehâdîsi'l-müselsele*” adlı eserlerini zikretmiştir.

“Aziz; iki veya üç kişiden rivayet edilen, Meşhûr; üçten fazla kişiden rivayet edilen hadistir” başlıklı on ikinci beyitte Ahmed Hayran, bize ulaşması itibariyle hadisin kısımlarına yer vermiştir. “Mütevâtir, aziz, meşhûr, ahad ve garib hadis” kavramları üzerinde durmuştur. Müellif bu kısımda klasik usûl kitaplarında yer aldığı şekliyle ıstılahları ve ıstılahların ayrıldığı türleri sunmaya çalışmıştır. Hükümleri hususunda da âlimlerin ittifakıyla gereken şartları taşıdıkları takdirde amel edilebilir olduklarını belirtmiştir.

“Mu'an'an hadis; -Said'den, Kerem'den...- gibidir. Müphem hadis ise; kendisinde ismi zikredilmeyen bir râvi bulunan hadistir” başlıklı on üçüncü beyitte müellif, “mu'an'an hadis” kavramının izahını yaptıktan sonra bu tür hadisin hükmü konusunda rivayetin senedinde tedlis yapan bir râvi olmadığı ve râvilerin birbirleriyle likânın (karşılaşma) mümkün veya sabit olması halinde amel edilebileceğini belirtmiştir. Yazar ayrıca rivayetin sened veya metninde bir belirsizlik, kapalılık anlamına gelen “mübhem hadis” terimi açıkladıktan sonra Enes b. Mâlik'in ve sahâbî tabakasındaki herhangi bir sahâbînin rivayetlerinde bulunan ibhâmın makbul olacağını belirtmiştir.

“Râvi sayısı az olan her sened “alî” dir. Bunun tersi ise “nazîl” dir” başlıklı on dördüncü beyitte müellifimiz, isnâd konusuna yer vermiştir. Hadis âlimleri nezdinde olmazsa olmaz olan sened “alî isnâd” ve “nazîl isnâd” olmak üzere iki kısımdır. Senedindeki râvi sayısı az olan manasına gelen “alî isnâd” çok olan manasına gelen “nazîl isnâd” kıyası yapıldığı takdirde alî isnâd nazîl isnâda göre daha evladır. Çünkü daha az kişi ile Hz. Peygamber'e ulaşıp daha az anlam ve lafız farklılığına uğramaktadır. Fakat müellif bu konuda bir senedin alî olması sıhhatine veya nazîl olması zayıflığına delalet etmediğini de belirtmiştir.

“Söz ve fiil olarak Sahâbe'ye isnad ettiğin her hadisin “mevkûf” olduğu bilinmektedir” başlıklı on beşinci beyitte yazar el-Hasenî, “mevkûf hadis” konusuna yer vermiştir. Fakat senedin kendisine ulaştığı zata nispetle hadislerin kısımları bölümünde değil müstakil bir bölümde aktarma yoluna gitmiştir. Sahâbe-i Kirâm'a isnad edilen söz ve fiiller olan mevkûf hadis ile ilgili Ali bin Ebî Talib'den (öl. 40/661) bir rivayet aktarmıştır. “İnsanlara anlayabildiklerini söyleyin, Allah ve Resulünü yalanlamalarını mı istiyorsunuz?”(Buhârî, “İlim”, 49, No. 235). Mevkûf hadisin sahih, hasen ve zayıf olabildiğini ve onunla amel edilmesinin vacip olmadığını belirtmiştir. Çünkü bunlar sahâbenin içtihatlarıdır.

“Mürsel hadis” ten sahâbe düşmüştür.” “Ve de ki; Garîp hadis sadece bir râvinin rivayet ettiği hadistir” başlıklı on altıncı beyitte yazar, senedinde kopukluğa itibarla hadisin kısımlarını zikretmeye başlamıştır. İlk olarak “mürsel hadis” konusuna yer vermiştir. Serbest bırakmak manasına gelen “mürsel hadis” senedin son kısmında tabiî tabakasından sonra sahâbenin düşürülmesiyle Hz. Peygamber'e ulaşan hadistir. Müellif bu konuda Hz. Peygamber'in rivayet etmediği bir hadisi sahâbenin O'na dayandırması anlamına gelen *sahabe mürseli* kavramını da izah etmiştir. Mürsel hadislerle amel edilebileceğini de belirten yazarımız “garîb hadis” kavramını izah ettikten sonra garip

hadis hususunda hadis kitaplarında yer alan ve meşhur olmuş olan Ömer bin Hattâb'ın (öl. 23/644) şu sözünü rivayet etmiştir: “Ameller niyetlere göredir.” (Buhârî, “Bed-i'l-Vahy”, 1, No. 6).

“İsnadı herhangi bir yerde muttasıl olmayan hadisin bağları kopuktur yani munkatıdır” başlıklı on yedinci beyitte Ahmed Hayran, senedinde kopukluk nedeniyle hadisin kısımlarından ikincisi olan “munkatı hadis” ve beyitte geçmeyen “muallâk hadis” bölümlerini aktarmıştır. Her iki ıstılahi kavramı da klasik hadis usûl kitaplarında yer aldığı şekliyle açıklayan yazarımız bu türdeki hadislerin zayıf sayıldığını çünkü rivayetin senedinde geçen râvilerin adalet ve zabt vasıflarının bilinemeyeceğini dolayısıyla hüküm elde edilemeyeceğini belirtmiştir.

“Mu'dal hadis senedinden iki râvinin düştüğü hadistir” başlıklı on sekizinci beyitte yazar Ahmed Hayran el-Hasenî, senedinde inkıtâ sebebiyle hadis türlerinden “mu'dal hadis” konusuna yer vermiştir. Yazar “mu'dal hadis” ile “munkatı' hadis” ıstılahlarının birbiriyle çok karıştığını fakat mu'dal hadiste peş peşe râvinin düştüğünü ama munkatı' hadiste böyle bir durumun söz konusu olmadığını belirtmiştir. Müellif, mu'dal hadis ile ilgili şu örneği vermiştir: *Mâlik'in şu sözü: Bana Ebû Hureyre'den ulaştığına göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Kölenin örflü bilinen bir şekilde yiyecek ve giyeceği hakkıdır. Kendisine gücünün yettiğinden fazla yük yüklenemez.”* (Muvatta, “İstizân”, 41, No.80). Bu hadis mu'daldır. Çünkü senedinde peş peşe iki râvi olan Muhammed İbn Aclân ve babası düşmüştür. Senedinde kopukluk sebebiyle hadis merduttur.

“Müdelles olarak gelen hadis iki kısımdır: Birincisi; râvinin şeyhini düşürüp üstündeki râviden “an” ve “en” lafızlarıyla nakletmesidir. İkincisi; şeyhini düşürmez ancak onun tanınmayan vasıflarını zikreder” başlıklı on dokuzuncu ve yirminci beyitlerde yazar, hadis kitaplarının en ağır konusu olan “müdelles hadis” konusuna yer vermiştir. Kusuru gizlemek manasına gelen “müdelles hadis” kendisinde bulunmayan bir vasfı anlaşılacak biçimde rivayet edilen hadistir. Tedlisin iki kısmı bulunmak da olup bunlar: Birincisi “İsnad Tedlisi” isnadda bulunan zayıf râviyi gizlemeye çalışan ve senedin tamamını güvenilir râvilerden oluşturan tedlistir. İkincisi “Şüyûh Tedlisi” hocasının zayıf olduğunu gizlemeyi amaçlayan tedlistir. Müdelles hadis ulemanın içtihadıyla mekrûh kabul edilmiştir. Burhânüddîn İbnü'l-Halebî'nin, “*et-Tebyîn li esmâ'l-müdellesîn*” ve İbn Hacer'in, “*Ta-rîfu ehli't-takdîs bi merâtibi'l-mevsûfîn bi't-tedlîs*” isimli eserlerde bu konu ve rivayet örnekleri işlenmiştir.

“İçerisinde bir sika râvinin bir topluluğa muhalefet ettiği hadis şâzdır” başlıklı yirmi birinci beyitte yazar, senedinde kopukluk nedeniyle hadisin türlerinden “şâz hadis” konusunu ele almıştır. Yazarımız, bir râvinin sika bir râviye muhalif rivayet ettiği ve bu rivayetinde tek kaldığı hadis olan şâz hadisin karşısında bulunan ve makbul olan hadise mahfuz denildiğini ve gerek senedde gerek metinde bulunsun şâz hadisin merdud ve zayıf olduğunu dile getirmiştir.

“Devamla; Maklûb hadis iki kısımdır. Birincisi; bir râviyi başka bir râviyle değiştirmek. İkincisi; bir rivayetin metnini değiştirmek” başlıklı yirmi ikinci beyitte Ahmed Hayran el-Hasenî, zayıf hadisin türlerinden olan “maklûb hadis” bölümünü işlemiştir. Bir şeyin yüzünü çevirmek manasına gelen maklûb hadis ıstılahi bir terim olarak sened veya metnin, tamamının ya da bir kısmının değişikliğe uğradığı hadis türüdür. Maklûb hadisinin “maklûbü'l-metin” (hadisin metninde kelime veya ibarelerin yer değiştirilmesidir) ve “maklûbü'l-isnad” (hadisin senedinde bulunan râvilerin isim veya neseplerinin yer değiştirilmesidir) şeklinde iki kısım olduğunu belirten yazarımız bu hadis türünün sikâ râvilerin rivayetlerine muhalif olduğundan zayıf ve merdud olduğunu belirtmiştir. Maklûb hadisin konu olarak işlendiği eseri ise müellif şu şekilde vermiştir: Hâtib el-Bağdâdî'nin, “*Râfiu'l-irtiyâb fi'l-maklûb mine'l-esmâi ve'l-eklâb*”.

“Ferd hadis, bir sika râviden bir topluluktan veya sadece bir râviden geldiğini kayıtladığın hadistir” başlıklı yirmi üçüncü beyitte müellif, “ferd hadis” konusunu ele almıştır. Bir, tek anlamına gelen “ferd” terim olarak geliş sika bir râvinin ya da bir şehir halkının veya bir kabilenin veya bir bölgenin yahut sadece bir râvinin rivayetiyle kayıt altına alınan hadistir. Ehl-i Sünnet âlimlerinin birçoğu ferd hadis ile amel edilebileceğini ve hüccet olabileceğini belirtmiştir. Müslim’in “Kitâbü’l-efrad” ve Dârekutnî’nin “Kitâbü’l-efrâd” adlı eserler ferd hadis türünde yazılmış eserlerden bazılarıdır.

“Kapalı ve gizli bir illeti olan hadis, ehl-i hadise göre mualleldir” başlıklı yirmi dördüncü beyitte Ahmed Hayran el-Hasenî, “muallel hadis” konusunu işlemiştir. İletli, kusurlu manasında gelen “muallel hadis” görünüşte illersiz olup kendisinde sıhhatine zarar veren bir illet tespit edilen hadistir. Bu hadis türü muhaddislerin en çok üzerinde durdukları konulardan sadece biridir bazı muhaddisler muallel hadise *ma’lûl* demişlerdir. Fakat bu söylem zayıf ve değersiz görülmüştür. Muallel hadisle ilgili olarak şu örneği verebiliriz: “Su iki kulle olduğunda necaseti taşımaz.” (Ebû Dâvûd, “Taharet”, 33, No. 108). Şevkânî iki kulle miktarında bulunan belirsizlik sebebiyle bu hadisi illetli saymıştır. O yüzden bu ve bunun gibi illetli hadisler zayıf olup amel edilmesi caiz olmayan hadislerdendir. Bu türde Tirmizi’nin eserleri mevcuttur. Bunlar: “el-İlelü’l-kebir” ve “el-İlelü’s-sağîr”.

“Metninde ya da senedinde ihtilaf bulunan hadis, bu ilmin ehline göre Muzdarib Hadistir” başlıklı yirmi beşinci beyitte müellif, birbirine aykırı rivayet edilen iki hadisten biri diğerine tercih edilemeyen hadis olan “muzdarib hadis” kavramı üzerinde durmuştur. Müellifin bu konuda beyitte de geçen “ilmin ehline göre” tabiri yerinde olmuştur. Çünkü bu ilim de zor ve alanında uzman kişiler tarafından anlaşılacak ince bir ilim dalıdır. Muzdarib hadisle ilgili örnek: Tirmîzî’nin şu rivayetidir. Hz. Peygamberimiz şöyle buyurmuştur. “Muhakkak ki malda zekâtta başka bir hak vardır.” (Tirmîzî, “Zekât”, 37, No. 45). Bu rivayeti İbn Mâce ise aynı vecihle fakat farklı lafızlarla şu şekilde rivayet etmiştir: “Malda zekâtta başka hak yoktur.” (İbn Mâce, “Zekât”, 3, No. 2386). Irakî burada tevîl ihtimali olmayan ızdırap olduğunu söylemiştir. Muzdarib hadisin hükmüne gelince yazarımız doğruluğu tespit edilmediği takdirde zayıf olduğunu dile getirmiştir. Muzdarib hadisle ilgili Hâfız İbn Hacer’in, “el-Mukterib fi beyâni’l-muzdarib” adlı eseri mevcuttur.

“Hadisteki müdrecler, bazı râvilerin hadise bitişen lafızlarıdır” başlıklı yirmi altıncı beyitte müellif, “müdreç hadis” konusunu işlemiştir. Bir şeyi bir şeye girdirmek anlamına gelen *müdreç hadis* terim olarak bazı râviler tarafından metne veya senede eklenen lafızlardır. Müdreç hem sened de hem de metin de olabilir. *Metnin senede idracı* rivayet edilen bir hadise râvi ekleyerek nakletmektir. *Metne yapılan idraca* gelince rivayet metninin başına sonuna veya ortasına yapılan kelime eklemeleri ile nakletmektir. Bu konu ile ilgili Ebû Hureyre’den şu hadisi müellif örnek olarak kitabında yer vermiştir: “Abdesti tam olarak alın. (Yıkanmadığı için) ateşte yanacak topuklara yazık!” (Hâtib el-Bağdadî, *el-Fasl li’l-vasl el-müdreç fi’n-nakl*, 202). Burada “Abdesti tam alın” sözü Ebû Hureyre’ye aittir ve metne sonradan eklenmiştir. Yazar bu şekilde hadisin aslında olmayan eklemelerle nakledilen hadisler âlimler tarafından icma ile haram sayıldığını belirtmiştir.

“Her akranın din kardeşinden rivayet ettiği hadis müdebbecdir. Bunu bil ve bununla iftihar et” başlıklı yirmi yedinci beyitte Ahmed Hayran el-Hasenî, rivayetin kısımlarından “müdebbec hadis” konusunu işlemiştir. Yazar rivayette asıl olan yaşça küçük olan râvinin büyükten rivayet etmesi olduğunu fakat hadis âlimleri büyük uğraşlar neticesinde oğulların babadan rivayeti, babanın oğuldan rivayeti, sahabenin tabînden rivayeti, tabînin tebe-i tabîinden rivayeti konusunda müstakil çalışmalar ve eserler verdiklerini belirten bir giriş kısmından sonra sözü çok fazla uzatmamak için bu hususta

sadece *müdebbec* hadis konusunu ele aldığını belirtmiştir. “Müdebbec hadis” yaş veya senedde yakınlığı bulunan akraların kardeşiyle yani akrasıyla karşılıklı yaptığı rivayettir. Yazar misal olarak Hz. Âişe'nin Ebû Hureyre'den rivayetini vermiştir. Dârekutnî'nin, “*el-Müdebbec*” adlı eseri bu konudaki meşhur eserlerdendir.

“*Hem lafız hem yazı olarak uyumlu olan müttefik, bunun tersi ise müfteriktir*” başlıklı yirmi sekizinci beyitte müellifimiz, hadis ilmi ile ilgili müstakil konulardan “müttefik-müfterik” bölümünü işlemiştir. *Müttefik*, ittifak etmek; *müfterik* ise ayrılmak anlamlarına gelmekte olup terim olarak şahısların farklı (müfterik) isimleri, baba veya dede isimleri veyahut künye ve nisbelerinin hem okunuş hem de yazılışlarının aynı (müttefik) olmasıdır. Bu ilmi bilmek âlimleri yanlış düşmekten korur ve hadise munkatı veya mu'dal hükmü vermeyi engeller. Hâtib el-Bağdadî'nin, “*el-Müttefikü'l-müfterik*” ve İbn Tâhir'in, “*Kitabü'l-ensâbi'l-müttefika*” adlı eserler bu konudaki müstakil eserlerdendir.

“*Mü'telif, sadece yazısı aynı olandır. Tersisi ise muhtelifdir. Yanlış yapmaktan sakını!*” başlıklı yirmi dokuzuncu beyitte Ahmed Hayran el-Hasenî, bir diğer müstakil ilim olan “mü'telif-muhtelif hadis” konusunu işlemiştir. *Mü'telif*, uyumlu olmak *Muhtelif* ise uyumsuz olmak anlamlarına gelmektedir. İstilahî bir terim olarak râvilerin, isimleri, lakapları, künyeleri veya nisbeleri arasında yazılış bakımından uyum, telaffuz bakımından uyumsuz olmasıdır. Bu ilim hadis muhaddislerine rivayeti kabul etmek için râvinin kimliği hakkında bilgi vermektedir. Abdülğaniyy İbn Saîd'in, “*el-Mü'telif ve'l-muhtelif*” ve Dârekutnî'nin, “*el-Mü'telif ve'l-muhtelif*” adlı eserleri bu konuda telif edilmiş meşhur eserlerdendir.

“*Münker hadis, adâlet durumu yalnız kalmayı kaldıramayacak derecede zayıf olan râvinin rivayet ettiğidir*” başlıklı otuzuncu beyitte Ahmed Hayran, “münker hadis” konusunu ele almıştır. İnkâr etme manasına gelen *münker hadis* terim olarak senedinde aşırı yanlış olan veya çok gaflete düşen ya da fâsık olduğu ortaya çıkan bir râvi bulunan hadistir. Yazar *münker hadis* ile ilgili pek çok tanımın yapıldığını ve kendisine göre en uygun tanımın İbn Hacer'e ait olduğunu belirtmiştir. Eserinde de bu tanıma yer vermiştir. Müellif ayrıca zayıf râvinin güvenilir bir râviye muhalif olarak rivayet ettiği hadisinde tek kalması şeklinde tanımların da mevcut olduğunu belirtmiştir. Yazar, zayıf hadisler içerisinde en zayıf olan münker hadis ile ilgili olarak şu örneği eserinde zikretmiştir: “*Ham hurmayla birlikte yiyin. Çünkü âdemoğlu onu yediğinde şeytan öfkelenir.*”(Nesaî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, “*Vesâyâ*”, 68, No. 12). Nesaî bu hadisin münker olduğunu söylemiştir.

“*Metruk hadis, zayıflığı konusunda icma edilen bir râvinin rivayette tek kaldığı hadistir. Metruk hadis merduttur*” başlıklı otuz birinci beyitte el-Hasenî, “metruk hadisi” işlemiştir. Terk edilmiş manasına gelen *metruk hadis* rivayetinde râvinin tek kalması ile birlikte râvinin de zayıf olduğu konusunda icma edilmiş hadistir. Müellif metruk hadis ile ilgili şu örneği zikretmiştir: “*Peygamberimiz sabah namazında kunut yapar, Arafe günü sabah namazından itibaren tekbir getirir, teşrik günlerinin sonu ikinci namazında tekbiri bırakırdı.*”(Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, 3/265). Bu ve benzeri hadisler müellifin sözünden de anlaşıldığı üzere son derece zayıf olup huccet (delil) olmayan hadislerdendir.

“*Peygamber adına üretilen yalan söz ise mevzûdur*” başlıklı otuz ikinci beyitte yazar Ahmed Hayran el-Hasenî, “mevzû hadis” konusunu ele almıştır. Terk etmek anlamına gelen *mevzu hadis* Hz. Peygamber (s.a.v.) adına uydurulmuş yalan hadistir ki bazen senedde bazen de metinde bazen de her ikisinde de olabilir. Hadis uydurmak Hz. Peygamber'in “*kim bilerek benim adıma yalan uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın*” (Müslim, “*Mukaddime*”, 1) hadis-i şerifinden dolayı büyük günahlardandır. Bu yüzden hadis âlimleri bu konu üzerinde çok durmuşlardır ve muhaddisler Hz.

Peygamber'e ait olmayan bir sözü Ona aitmiş gibi göstermemek için ellerinden gelen gayreti göstermişlerdir. Yazar, İbn Hacer'in "zayıflar içinde en kötüsü mevzu hadistir. Sonra sırasıyla metruk, münker, muallel, müdrec, maklub ve muzdarib hadis gelir" sözüne yer vererek âlimlerin bu konudaki çabalarını gözler önüne sermiştir. Bu hadisler merdud olup hadis olarak anlatılması ve rivayet edilmesi haramdır. İbnü'l-Cevzî'nin, "Kitâbü'l-mevzûât" ve İbn Arrâk'ın "Tenzîhü'ş-şerî'a" adlı eserler bu konuda yazılmış eserlerden meşhur olanlarıdır. Yazar ayrıca Nûh el-Câmi', İbn Ebî Avcâ gibi şahısların hadis uydurmada şöhret sahibi olduklarını belirtmiştir.

"Kasîdem korunmuş inci gibi oldu. Ona -Manzûmetü'l-Beykûni- ismini verdim. Otuz dört beyitle ve hayırla sona erdi" başlıklı otuz üçüncü ve otuz dördüncü beyitlerde söz müellife aitti. O eserini korunmuş inciye benzeterek eserinin üstünlüğünü zikretmiştir. Eserini kendisine nispet ederek "el-Manzûmetü'l-Beykûniyye" ismini verdiğini ve diğer eserlerden ayrıldığını ifade etmiştir. Ayrıca eserin otuz dört beyitten olduğunu söyledikten sonra eserini hayırlısıyla tamamladığından Allah'a şükreder.

Bu eser genel olarak hadis usûlü kavramlarının tamamını içermemektedir. Gerek eserin aslı olan otuz dört beyitte gerek eserin eklemeleriyle zenginleşmiş olan şerhinde eksiklikler bulunmaktadır. Her ne kadar bu eser üzerine şerh yazmış olan Ahmed Hayran el-Hasenî eserdeki eksiklikleri gücünün yettiği kadar gidermeye çalışsa da diğer hadis usûlü eserlerinde yer alan "musahhaf ve muharref hadis", "el-ihve ve'l-ehavât", "müteşabih raviler", "hâfiz", "hüccet", "hâkim", "muhaddis" gibi kavramlar yoktur. Bu durumun yanı sıra eserde bazı kelimeler yer yer farklı şekillerde yazılmıştır. Örnek verecek olursak; "râvi" kelimesi kimi yerde "râvî" şeklinde kimi yerde "ravi" şeklinde kimi yerde ise "râvi" şeklinde yazılmıştır. Ayrıca el-Manzûmetü'l-Beykûniyye'nin beyitlerinde geçen hadis ıstılahlarında bir düzen mevcut değildir. Örnek verecek olursak; yedinci beyitte açıklanan *merfû* ve *maktu* hadisten sekiz beyit sonra yani on beşinci beyitte *mevkûf* hadis açıklandığından kopukluk mevcuttur ve bu kopukluk eserin şerhinde de devam etmiştir. İşte bu yüzden esere "el-Evraku'l-Muğniye'an Şurûhi'l-Beykûniyye" (Beykûniyye şerhlerine ihtiyaç bırakmayan sayfalar) denilmesi pek de isabetli durmamakta olup aksine şerhe ve eklemelere ihtiyaç bulunmaktadır.

Elimizdeki bu eser hadis ıstılahlarının genel bir özeti olduğundan kısa sürede okunup bitirilebilir. Eserde sade ve akıcı bir üslup kullanılmıştır. Ayrıca bu eser hadis ilminin ilk merhalesi niteliğindeki ıstılahları açıklar. İşte bu özelliği sayesinde bu ilme merak eden her insanın okuyabileceği bir eser olup bu eser o insana hadis ilmiyle ilgili güzel bir zemin sağlar. Eserin hem şerhinin hem de tercümesinin eserin aslına sadık kaldıklarını vurgulamaları eserin değerini arttırmıştır. el-Manzûmetü'l-Beykûniyye adlı esere şerh yazmış olan Ahmed Hayran el-Hasenî beyitlerde geçmeyen hadis ıstılahlarını da açıklamış olması esere katkı sağlamıştır..

Kaynaklar / References / المصادر /

Ahmed Hayrân el-Hasenî. Ana Hatlarıyla Hadis Usûlü el-Evrâku'l Muğniye 'an Şurûhi'l-Beykûniyye. Çev. Faruk Uslu (İstanbul: Muallim Neşriyat, 2017).